

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมและบทบาทผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน” มีวัตถุประสงค์การวิจัย คือ

1. เพื่อศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชนของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน
3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขปัญหาในการจัดการวิทยุชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน

การศึกษานี้เป็นการศึกษาแนวความคิดและความคาดหวังต่อสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เนื่องจากวิทยุชุมชนเป็นกรณีที่ยังไม่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นแนวทางสำหรับการดำเนินการในอนาคต โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยวิธีศึกษาเอกสารเพื่อศึกษาถึงพื้นฐานของชุมชนชาวไทยภูเขา, การสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคล 3 กลุ่ม คือ ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา 4 เเผ่า ได้แก่ กะเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ แม้ว, กลุ่มที่ 2 ได้แก่ บุคคลภายนอกชุมชนชาวไทยภูเขาแต่เกี่ยวข้องกับชุมชนชาวไทยภูเขา จากส่วนราชการ และองค์กรพัฒนาเอกชน, และกลุ่มที่ 3 คือ องค์กรสื่อสารมวลชนในพื้นที่ ได้แก่ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดแม่ฮ่องสอน และ สถานีวิทยุกระจายเสียงองค์กรสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย(อสมท.)จังหวัดแม่ฮ่องสอน นอกจากนี้ ยังเก็บข้อมูลจากการจัดสนทนากลุ่มในกลุ่มสมาชิกชุมชนชาวไทยภูเขา

สรุปผลการวิจัย

1. สรุปผลการวิจัยจากการศึกษาเอกสาร แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ปัญหาชุมชนบนพื้นที่สูงและระบบสังคมของชนเผ่า

1.1 ปัญหาของชุมชนบนพื้นที่สูง

◆ ปัญหาการได้รับพิจารณาธงชาติไทย มีชาวเขาประมาณ 1 ใน 4 ของประชากรทั้งหมดที่ยังไม่ได้รับพิจารณาธงชาติไทย ในขณะที่แม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดชายแดนที่มีการอพยพเคลื่อนย้ายของราษฎร ทำให้ยากต่อการตรวจสอบว่าเป็นชาวเขาจากที่ใด ซึ่งอาจเป็นปัญหาความมั่นคงได้

◆ ปัญหาการไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ดิน ชุมชนชาวเขาส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ป่าหวงห้าม ซึ่งไม่สามารถออกเอกสารสิทธิ์ได้

◆ ปัญหาการคมนาคม หมู่บ้านชาวเขาส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทุรกันดาร และพื้นที่ป่าหวงห้าม การขออนุญาตกรมป่าไม้ตัดทางลำลองซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่นำความเจริญและการพัฒนาไปสู่หมู่บ้าน มีขั้นตอนและใช้เวลามาก

◆ ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ชาวเขาเป็นกลุ่มประชากรด้อยโอกาสในสังคม คุณภาพชีวิตต่ำ การควบคุมและป้องกันโรคติดต่อดำเนินการยาก

◆ ปัญหาขาดสาธารณูปโภคพื้นฐาน

◆ ปัญหาด้านการศึกษา

◆ ปัญหาการปลูกและเสพพืชเสพติด

1.2 ระบบสังคมของชนเผ่า

◆ กะเหรี่ยง หรือที่มักเรียกตัวเองว่า “ปกากญอ” เป็นกลุ่มชนชาวเขากลุ่มใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มักตั้งถิ่นฐานอยู่ตามที่ราบเชิงเขาใกล้แหล่งน้ำ ไม่มีสถานที่สำหรับบูชา ไม่มีวัด ประกอบอาชีพด้วยการปลูกข้าวไร่ การทำไร่ของชาวกะเหรี่ยงเป็นการทำไร่แบบหมุนเวียน

◆ มูเซอ หรือที่มักเรียกตัวเองว่า “ลาฮู” มักตั้งบ้านเรือนอยู่บนภูเขาสูง 4,000 ฟุตขึ้นไป และมักอยู่ใกล้จากแหล่งน้ำ 2-3 กิโลเมตร เพื่อรักษาต้นน้ำไม่ให้สกปรก ยังชีพด้วยการปลูกข้าวไร่ พริก มะเขือ ข้าวโพด ลาฮูเป็นกลุ่มที่สม่าเสมอในขนบธรรมเนียม ประเพณีทางศาสนา มากที่สุด

◆ ลีซอ หรือที่มักเรียกตัวเองว่า "ลีซุ" มักตั้งหมู่บ้านสูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 5,000 ฟุต และอยู่ใกล้น้ำตก เพื่อใช้ไม้ไผ่เป็นท่อน้ำต่อเอาน้ำไปใช้ในหมู่บ้าน ลีซุถือว่าชายเป็นผู้นำครอบครัว หญิงชาวลีซุต้องทำงานหนักและมากกว่าผู้ชาย การทำไร่ของลีซุเป็นแบบไร่เลื่อนลอย และปลูกฝิ่นมากเป็นที่ 2 รองจากแม่ัว

◆ แม่ัว หรือที่มักเรียกตัวเองว่า "มัง" นิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ตามภูเขาสูงๆ ส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับ 3,000-5,000 ฟุตจากระดับน้ำทะเล นิยมปลูกบ้านใกล้ชิดกับญาติพี่น้อง ผู้ชายมังสามารถมีภรรยาได้เกินกว่าหนึ่งคน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม เช่น ข้าว ข้าวโพด ฝิ่น และ ข้าวฟ่าง นอกจากนั้นก็ยังเลี้ยงสัตว์ ชาวมังจะเพาะปลูกในพื้นที่ดินเดิม 3-5 ปี ก็จะย้ายไปที่อื่น เนื่องจากสภาพดินเสื่อมโทรม ในปัจจุบันการปลูกฝิ่นลดลงมาก โดยหันมาปลูกพืชเพื่อการค้าแทน

2. สรุปผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์เจาะลึก

2.1 รายการวิทยุชุมชนที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

ปัจจุบัน ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีการนำเสนอรายการวิทยุชุมชนจากสถานีวิทยุ 2 แห่ง คือ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดแม่ฮ่องสอน ของกรมประชาสัมพันธ์ และ สถานีวิทยุกระจายเสียงองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อสมท.)จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้รับความสนใจจากผู้ฟังพอสมควร แต่วิธีดำเนินการยังไม่เป็นไปตามหลักการวิทยุชุมชนอย่างแท้จริง เป็นแต่เพียงการจัดรายการวิทยุที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับชุมชนเท่านั้น

2.2 การรับรู้ของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาเกี่ยวกับการจัดการวิทยุชุมชน

ผู้นำชุมชนทุกคนรับรู้เกี่ยวกับการเกิดขึ้นของวิทยุชุมชนที่สืบเนื่องมาจากมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เพียงแต่ยังไม่เข้าใจในเนื้อหาสาระและรายละเอียดเท่านั้น โดยผู้นำชุมชนบางคนได้รับรู้จากการแจ้งในที่ประชุมอำเภอ บางคนรู้จากการเผยแพร่ของสื่อมวลชน และบางคนก็รู้จากการพูดคุยกับเพื่อนในหมู่บ้านอื่นๆ

2.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชน

ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาทุกคนทุกเผ่าให้ความสนใจในการจัดการวิทยุชุมชนอย่างมาก โดยมีความเห็นว่า จะเป็นโอกาสให้สมาชิกของชุมชนสามารถรับฟังข่าวสารจากสื่อวิทยุกระจายเสียงได้เข้าใจมากยิ่งขึ้น เนื่องจากวิทยุชุมชนจะใช้ภาษาของชนเผ่าในการออกอากาศ

ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาทุกคนให้ความสนใจกับการมีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชน ในทุกระดับ เริ่มจาก

- ★ การส่งข่าวประชาสัมพันธ์เข้าในรายการ
- ★ การเข้าไปร่วมเป็นผู้ดำเนินรายการ
- ★ การรับเชิญเป็นคณะกรรมการวิทยุชุมชน
- ★ การขอจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงของชุมชน

โดยความสนใจทั้งหมดนี้อยู่บนเงื่อนไขของค่าตอบแทนและการสรรหางบประมาณ

ในเรื่องของค่าตอบแทนสำหรับผู้เข้าร่วมในการจัดการวิทยุชุมชน ทั้งในด้านเป็นผู้ปฏิบัติงาน เช่น ผู้ดำเนินรายการ และเป็นคณะกรรมการวิทยุชุมชน นั้น ผู้นำชุมชนบางคนที่มีแนวคิดในการทำงานเพื่อส่วนรวมอยู่มากจะไม่สนใจว่าจะต้องมีค่าตอบแทนหรือไม่ ในขณะที่ผู้นำชุมชนบางคนมองเรื่องค่าตอบแทนหรือค่าใช้จ่ายที่จะเกิดขึ้นเป็นประเด็นสำคัญที่สุด ถึงขั้นว่า ถ้าไม่มีค่าตอบแทน ก็คงไม่สามารถดำเนินการได้

ส่วนการจัดตั้งสถานีวิทยุของชุมชน ตามหลักการ Self-management ของวิทยุชุมชน นั้นค่าตอบแทนของบรรดาผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา ก็ยังคงมีเงื่อนไขอยู่ที่เรื่องงบประมาณในการดำเนินการเช่นกัน เพราะผู้นำชุมชนทุกคนต่างเข้าใจดีว่า การจัดการสถานีวิทยุกระจายเสียงนั้น ต้องมีค่าใช้จ่ายที่สูงเกินกว่ากำลังของชุมชนจะรับได้ ในขณะเดียวกัน มีผู้นำชุมชนบางคน ที่ให้ความสนใจกับปัญหาความมั่นคงจากแนวชายแดนอยู่บ้าง แต่ไม่ถึงกับเป็นประเด็นปัญหาที่รุนแรงมากเท่ากับเรื่องงบประมาณดำเนินการ

ดังนั้น คาดว่าหากไม่มีการจัดสรรงบประมาณจากส่วนราชการเพื่อมาสนับสนุนการจัดการวิทยุชุมชนของชนเผ่าต่างๆ การจัดการวิทยุชุมชนของชนเผ่าอาจจะไม่เกิดขึ้น การมีส่วนร่วมในระดับต่างๆก็อาจจะกระทบไปด้วย แม้แต่เพียงเป็นคณะกรรมการเข้าร่วมประชุมโดยไม่มีค่าเดินทางให้ ก็ยังอาจจะเป็นไปได้ยาก

2.4 บทบาทของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชน

จากการศึกษา พบว่า ในชุมชนชาวไทยภูเขา ผู้นำมีบทบาทอย่างมากในทุกเรื่อง เนื่องจากจากชุมชนชาวไทยภูเขาเป็นชุมชนปิด สมาชิกของชุมชนไม่ค่อยมีโอกาสได้สัมผัสกับสังคมภายนอก การรับรู้ความเป็นไปต่าง ๆ มีน้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวไทยภูเขาที่เป็นผู้หญิงแทบไม่มีบทบาทอะไรอื่น นอกจากแต่งงาน ดูแลครอบครัว เลี้ยงบุตร ผู้นำชุมชนจึงเป็นเหมือนผู้รู้ประจำหมู่บ้าน เป็นผู้มีความสามารถสูงในสายตาของสมาชิก เป็นผู้ให้ความรู้ เป็นผู้วางแผนพัฒนา เป็นผู้แก้ปัญหาของท้องถิ่น

ด้วยเหตุนี้ บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการวิทยุชุมชนจึงเริ่มตั้งแต่แจ้งข่าวสารและให้ความรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนให้กับสมาชิกชุมชนได้ทราบ และแม้ว่าวิทยุชุมชนจะมีหลักการว่าต้องเป็นความต้องการของชุมชนร่วมกัน แต่สำหรับชุมชนชาวไทยภูเขาแล้ว คำตอบอยู่ที่ผู้นำชุมชนเท่านั้น ถ้าหากว่าผู้นำชุมชนมีแนวคิดอย่างไร สมาชิกในชุมชนก็จะคล้อยตาม ถึงแม้จะมีการประชุมเพื่อหารือและแสดงความคิดเห็น แต่ในที่สุดแล้ว มติที่ประชุมก็จะเป็นไปตามที่ผู้นำชุมชนได้เสนอแนวทางไว้ บทบาทของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขามีสองมาก

นอกจากจะมีบทบาทในการชี้นำชุมชนแล้ว ผู้นำชุมชนยังมีบทบาทอย่างมากในการวางแผนจัดการวิทยุชุมชนด้วย ผู้นำชุมชนบางคนจึงมีแนวคิดในการสรรหางบประมาณมาจัดการวิทยุชุมชนเอง หากว่าภาครัฐไม่สนับสนุนงบประมาณให้ อย่างไรก็ตาม แนวคิดในการสรรหางบประมาณนั้น ยังเป็นเรื่องที่ต้องติดตามว่าจะสามารถดำเนินการได้จริงหรือไม่ แต่ก็ถือว่าผู้นำชุมชนได้แสดงบทบาทในการวางแผนจัดการวิทยุชุมชนได้เป็นอย่างดี

กล่าวได้ว่า ผู้นำชุมชนมีบทบาทอย่างมากต่อความสำเร็จในการจัดการวิทยุชุมชนสำหรับชุมชนชาวไทยภูเขา

2.5 ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขปัญหาของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา

ปัญหาสำคัญๆของการจัดการวิทยุชุมชน ในทัศนะของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา มีดังนี้

1. ปัญหาค่าใช้จ่าย เนื่องจากการจัดการวิทยุชุมชน ไม่ว่าจะดำเนินการในขั้นตอนใด ตั้งแต่ขั้นการมีส่วนร่วมในการจัดรายการ ขั้นการเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ ขั้นจัดตั้งสถานีวิทยุของชุมชน ก็ล้วนแล้วแต่ต้องมีค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น ผู้นำชุมชนบางคนจึงตัดปัญหาเรื่องค่าใช้จ่าย ด้วยการไม่ดำเนินการวิทยุชุมชน แม้จะมีทางราชการจะเปิดโอกาสให้ หรือหากทางราชการต้องการให้มีการจัดการวิทยุชุมชนของชนเผ่า ก็ต้องจัดงบประมาณสนับสนุน

ในขณะที่เดียวกัน ก็มีผู้นำชุมชนบางคนที่ยังมีความพยายามในการสรรหางบประมาณมาดำเนินการวิทยุชุมชน โดยตั้งความหวังว่าจะขอรับงบประมาณจากหน่วยงานอื่นๆ หรืออาศัยศักยภาพขององค์กรชุมชน

2. ปัญหาด้านกฎหมาย เป็นเรื่องของความไม่เข้าใจในสาระสำคัญของกฎหมาย ซึ่งอาจจะทำให้พลาดโอกาสในการจัดการวิทยุชุมชน หรือดำเนินการผิดจากที่กฎหมายกำหนด ปัญหาที่สามารถแก้ไขได้โดยการติดตามและศึกษากฎหมายอย่างใกล้ชิด

3. ปัญหาด้านความปลอดภัยและความมั่นคง เนื่องจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดชายแดน ปัญหาชนกลุ่มน้อยในประเทศใกล้เคียงยังเป็นเรื่องที่ต้องระมัดระวัง ดังนั้นพื้นที่ที่จะจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงของชุมชน จึงต้องพิจารณาโดยรอบคอบ

4. ปัญหาความรู้ความชำนาญ วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อที่ผู้ดำเนินการต้องมีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้าน ดังนั้นชุมชนที่จะจัดการวิทยุชุมชนคงต้องได้รับการอบรมก่อนจึงจะดำเนินการได้

2.6 ความคิดเห็นของหัวหน้าหน่วยงาน แบ่งเป็น

1. ความเข้าใจต่อการจัดการวิทยุชุมชน

จากการศึกษา พบว่า หัวหน้าส่วนราชการในจังหวัดแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่ยังไม่มี ความเข้าใจในการจัดการวิทยุชุมชนดีพอ ทั้งความเข้าใจตามพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ.2543 และความเข้าใจในหลักการของวิทยุชุมชน ยิ่งไปกว่านั้น ยังไม่มีหน่วยงานใดที่แสดงความรับผิดชอบดำเนินการเพื่อรองรับกฎหมายนี้ หัวหน้าส่วนราชการบางคนถือว่าไม่ใช่ภารกิจของหน่วยงานที่ตนสังกัด ในขณะที่บางคนรอดูความชัดเจนของกฎหมายและรอการสั่งการจากต้นสังกัดในส่วนกลาง

2. นโยบายของผู้ว่าราชการจังหวัดต่อการจัดการวิทยุชุมชน

ผู้ว่าราชการจังหวัดถือเป็นผู้บริหารสูงสุดของจังหวัด นโยบายที่เกี่ยวกับการจัดการวิทยุชุมชนนั้น ส่วนหนึ่งยังรอดูความชัดเจนของกฎหมายก่อน อย่างไรก็ตาม โดยหลักการแล้ว ก็ยินดีเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชนได้ ไม่ว่าจะเป็นชาวไทยภูเขาหรือชาวไทยพื้นราบ แต่คงต้องมีคณะกรรมการขึ้นมาควบคุมเนื้อหารายการเนื่องจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนต้องดูแลปัญหาความมั่นคงเป็นพิเศษ ส่วนรายการที่ชาวไทยภูเขาจะนำเสนอในภาษาของชนเผ่า นั้น ก็ต้องให้แปลเป็นภาษาไทยพร้อมกันไปด้วย

3. ความคิดเห็นขององค์กรพัฒนาเอกชน

เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่มีประสบการณ์การทำงานร่วมกับชุมชนชาวไทยภูเขามานาน เห็นว่า ชุมชนชาวไทยภูเขามีความสามารถในการจัดการวิทยุชุมชนได้ แต่ในระยะแรกยังต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานก่อน ในลักษณะของการเป็นพี่เลี้ยง เนื่องจากการจัดการวิทยุเป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชน และยังคงใช้งบประมาณในการดำเนินการค่อนข้างมาก

3. สรุปผลการวิจัยจากการสนทนากลุ่ม

สมาชิกชุมชนชาวไทยภูเขาทั้ง 4 เผ่า ไม่มีความเข้าใจในเรื่องการจัดการวิทยุชุมชนเลย ส่วนความสนใจต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชนนั้น มีเพียงการปฏิบัติหน้าที่ผู้ดำเนินรายการวิทยุเท่านั้น โดยไม่ได้สนใจว่าจะมีค่าตอบแทนให้หรือไม่ นอกจากนี้ ทุกคนเห็นชอบหากจะมีรายการวิทยุที่เป็นของชุมชนโดยเฉพาะ ซึ่งเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนอย่างมาก และถ้านำเสนอในภาษาของชนเผ่าก็จะยิ่งได้รับความสนใจมากขึ้น เนื่องจากสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าใจภาษาไทยได้

อภิปรายผล

1. การวิจัยครั้งนี้เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลที่ผู้วิจัยเลือกมาจากกฎเกณฑ์ที่ตั้งขึ้นเอง (Criterion sampling) ซึ่งเป็นความคิดเห็นเฉพาะบุคคลจากมุมมองและประสบการณ์ทั้งที่แตกต่างกันและเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากชุมชนชาวไทยภูเขาแต่ละพื้นที่มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ไม่ต่างกัน ประสบการณ์ที่แต่ละคนมี บางส่วนก็ถือเป็นประสบการณ์ร่วม เนื่องจากชุมชนชาวไทยภูเขามักมีการไปมาหาสู่กันเป็นปกติ และมีการรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆร่วมกันอยู่แล้ว ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา จึงน่าจะใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับศึกษาชุมชนชาวไทยภูเขาในพื้นที่อื่นๆ

2. แม้จะเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่าบทบัญญัติตามมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยจะส่งผลให้มีการจัดสรรคลื่นความถี่ของสถานีวิทยุกระจายเสียงให้เป็นของชุมชนในท้องถิ่น ทำให้เกิดการจัดการวิทยุชุมชนขึ้น และขณะนี้พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับดูแลกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ.2543 มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2543 เป็นต้นมา แต่การจัดการวิทยุชุมชนก็ยังไม่มีความชัดเจน การศึกษาเกี่ยวกับวิทยุชุมชนในครั้งนี้จึงเป็นเพียงแนวคิดและการคาดหมาย ซึ่งยังไม่แน่ว่า เมื่อมีการปฏิบัติจริงแล้ว การดำเนินการจะเป็นอย่างไรที่ได้มีการคาดหมายหรือไม่

3. เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชน

3.1 เหตุผลที่ต้องการจะมีส่วนร่วม

ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาต่างก็ให้ความสนใจกับการจัดการวิทยุชุมชนค่อนข้างมาก และต้องการจะมีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชน ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น ปัจจุบันนี้ชุมชนมีปัญหาการรับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างมาก เนื่องจากไม่เข้าใจภาษาไทย และใช้ภาษาถิ่นในการสื่อสาร การจัดวิทยุชุมชนจะสามารถแก้ปัญหานี้ได้ ซึ่งก็เป็นไปตามทฤษฎีการมีส่วนร่วมที่ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเกิดจากความเดือดร้อนของประชาชน และความไม่พึงพอใจร่วมกันต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ จึงเกิดแรงผลักดันให้ประชาชนรวมกลุ่มวางแผน ลงมือกระทำร่วมกัน แต่แรงกระตุ้นนี้ต้องรุนแรงมากพอจึงจะเกิดการมีส่วนร่วมได้

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาให้ความสนใจที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชน ก็คือ ความสนใจในสื่อวิทยุเป็นการเฉพาะ เนื่องจากวิทยุเป็นสื่อที่ชุมชนชาว

ไทยภูเขาเปิดรับมากที่สุด ไม่มีสื่ออื่นๆที่เข้าถึงชุมชนชาวไทยภูเขาได้มากเท่าสื่อวิทยุกระจายเสียง ดังนั้น สื่อวิทยุกระจายเสียงจึงเป็นทางออกเดียวของเขาในการติดตามข่าวสารต่างๆ

นอกจากนั้น ผู้นำชุมชนยังให้ความสำคัญค่อนข้างมาก ถ้าเป็นการขอความร่วมมือจากทางราชการ เหล่านี้จะเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมวิทยุชุมชน ดังที่กรรณิการ์ ชมดี (2524) ศึกษาพบว่า แรงจูงใจที่ทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม ได้แก่ ความต้องการเกียรติ ต้องการอาชีพใหม่ การจูงใจจากเพื่อน ความสัมพันธ์อันดีกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นต้น และ สุจินต์ ดาววีระกุล (2527) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ ต้องการมีตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้าน การรู้สึกตนมีความสำคัญต่อหมู่บ้าน มีความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมในการพัฒนาในกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน

การที่ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาบางคนพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชน แม้ว่าจะไม่ได้รับค่าตอบแทน โดยให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมโครงการต่างๆที่ส่วนราชการได้ขอความร่วมมือ เนื่องจากถือว่าเป็นการเสียสละเพื่อส่วนรวม ก็เป็นไปตามสมมติฐานของทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยม ที่ว่า ทุกส่วนของสังคมมีหน้าที่ต้องปฏิบัติ เพื่อประโยชน์แก่การดำรงอยู่ของสังคม (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2536)

3.2 โอกาสของการมีส่วนร่วม

เนื่องจากการจัดการวิทยุชุมชนมีลักษณะที่แตกต่างจากโครงการพัฒนาทั่วไป โดยวิทยุชุมชนเป็นโครงการที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนโดยตรง และไม่มีผลกระทบในด้านลบ เจ้าหน้าที่จึงไม่จำเป็นต้องกีดกันหรือขัดขวางการมีส่วนร่วมของชุมชนแต่อย่างใด ปัญหาการมีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชนจึงต่างจากปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐ ที่ อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบูลย์ (2538) พบว่า เจ้าหน้าที่มีทัศนคติที่ไม่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วม หน่วยงานที่เป็นเจ้าของโครงการพัฒนาต่างๆ มักไม่ค่อยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินการ ปัญหามักมาในลักษณะที่ประชาชนไม่มีโอกาสรับรู้ว่า จะมีโครงการใดเกิดขึ้นที่ไหนอย่างไร

กล่าวได้ว่า การจัดการวิทยุชุมชน เป็นการจัดการที่หน่วยงานราชการเปิดโอกาสให้กับชุมชนอย่างเต็มที่ อยู่ที่ชุมชนจะสนใจเข้ามามีส่วนร่วมอย่างไร ในขณะที่ชุมชนนั้นคุ้นเคยกับการให้บริการวิทยุกระจายเสียงโดยภาครัฐ กรณีนี้เป็นไปตามการศึกษาโครงการพัฒนาของรัฐที่ ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527) พบว่า โครงการพัฒนาของรัฐส่วนใหญ่มักจะถูกคิดรายละเอียดมาแล้ว และยึดเยียดให้ชาวบ้านยอมรับกิจกรรมที่เจ้าหน้าที่กำหนดมา ชาวบ้านจึงเป็นผู้ที่ถูก

ดึงให้เข้าร่วมมือ แทนที่จะเป็นการมีส่วนร่วม ความพยายามลักษณะนี้ นอกจากจะไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนพัฒนาตนเองจากการมีส่วนร่วมแล้ว ยังเป็นการเพิ่มภาระให้ประชาชนและดอกย่ำลักษณะฟุ้งฟิงต่อราชการมากขึ้น ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาเรียกร้องการสนับสนุนจากหน่วยราชการในการจัดการวิถุชุมชน

3.3 ระดับการมีส่วนร่วม

เมื่อหน่วยงานราชการเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมในการจัดการวิถุชุมชนให้กับชุมชนอย่างเต็มที่เช่นนี้ ระดับการมีส่วนร่วมของของผู้นำชุมชนในการจัดการวิถุชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอนจึงอยู่ที่การพิจารณาของผู้นำชุมชนและความพร้อมของชุมชนว่าจะเข้ามีส่วนร่วมในระดับใด โดยขั้นสูงสุดของการมีส่วนร่วม คือ การให้ประชาชนตัดสินใจเอง (สมฤดี นิโครวัฒน์ ยิงยง, อ่างใน อนุชนีย์ ศิริสุนทรไพบูลย์, 2538 : 32) รองลงมาคือ การที่ประชาชนและรัฐบาลต่างเข้าช่วยกันแก้ไขปัญหอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน (ปราณี พันธุมสินชัย, 2536 : 408)

3.4 ปัญหาการมีส่วนร่วม

ปัญหาการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิถุชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอนไม่ใช่ปัญหาการกีดกันของหน่วยงาน แต่เป็นปัญหาเกี่ยวกับการที่ชุมชนไม่ให้ความสนใจจะเข้าร่วมจัดการเอง ทั้งนี้เพราะผู้นำชุมชนฯ ให้ความสำคัญกับเรื่องค่าตอบแทนและค่าใช้จ่าย มากกว่าสิทธิและโอกาสที่เปิดให้ ซึ่งตรงกับที่เชคโควิช เอิร์ล และ สโลวิก (Chetkovich, Earle and Slovic, 1990) อธิบายว่า การที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมใด มักจะมีคำถามว่า ประเด็นเหล่านั้นมีความสำคัญแค่ไหน มีผลอะไรกับตนเองบ้าง และตนเองสามารถทำอะไรกับผลกระทบหรืออันตรายที่เกิดกับตนเองได้บ้าง กรณีนี้อาจส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมที่มีเงื่อนไขว่า ประชาชนต้องไม่เสียเงินทองค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วมมากเกินไปที่เขาประเมินผลตอบแทนที่จะได้รับ

ความสนใจในเรื่องค่าตอบแทนของการมีส่วนร่วมในการจัดการวิถุชุมชนของผู้นำชุมชนบางคน สอดคล้องกับผลการวิจัยแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐ ที่อนุชนีย์ ศิริสุนทรไพบูลย์ (2538) พบว่า เรื่องที่ชาวบ้านที่เข้าร่วมประชาพิจารณ์ให้ความสนใจมากที่สุด คือ การจ่ายค่าชดเชย ดังนั้น จึงเป็นปัญหาการมีส่วนร่วมที่มาจากตัวประชาชนคือ ประชาชนมักจะมองประโยชน์ของตนเองเป็นหลักในการเข้ามามีส่วนร่วม

นอกจากความสนใจในเรื่องค่าตอบแทนแล้ว บรรดาผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขายังมีปัญหาเรื่องการเสียเวลาในการประกอบอาชีพ เสียเวลาในการทำมาหากิน ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการใช้ชีวิตที่ สุรัสวดี หุ่นยนต์ (2528) พบว่า ประชาชนไม่เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชน มีเหตุมาจาก ต้องใช้เวลาเพื่อการประกอบอาชีพมาก

4. จากการศึกษาพบว่า ผู้นำชุมชนขนาดใหญ่ตั้งเงื่อนไขของการจัดการวิถุชุมชนอยู่ที่ การได้รับการสนับสนุนด้านต่างๆจากภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นงบประมาณในการดำเนินงาน การจัดฝึกอบรมความรู้ความชำนาญด้านการจัดการวิถุ กล่าวได้ว่า ผู้นำชุมชนยังคงมีความคิดที่ควรเป็นเรื่องที่หน่วยราชการต้องเข้ามาช่วยเหลือชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาหนึ่งของการพัฒนาที่ ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า ปัญหาหนึ่งของการพัฒนาคือการที่ประชาชนยังมีความคิดว่า งานพัฒนาเป็นเรื่องของภาคราชการ ประชาชนมีหน้าที่รอรับผลการพัฒนาหรือความช่วยเหลือจากภาคราชการเท่านั้น ไม่ได้มีความคิดว่าจะมีส่วนร่วมกับภาคราชการอย่างไร และได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากการพัฒนาที่ผ่านมา รัฐบาลเป็นผู้คิดแต่ฝ่ายเดียว ประชาชนไม่ได้รับการพัฒนาความสามารถให้คิดและทำด้วยตนเอง

กรณีปัญหาที่ประชาชนคิดว่าการพัฒนาเป็นเรื่องของทางราชการเท่านั้น สอดคล้องกับที่ ปรัชญา เวสารัชช (2528) ได้ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนาในชนบทไทย ได้ข้อสรุปว่า กิจกรรมการพัฒนาส่วนใหญ่ นั้นมิได้ถูกกำหนดโดยประชาชนในทุกกรณี ส่วนใหญ่ถูกกำหนดโดยหน่วยงานของรัฐ โดยประชาชนมิได้มีส่วนร่วมกำหนดปัญหาหรือแนวทางการแก้ไขปัญหานั้นแต่เริ่มต้น แต่ปัญหาและแนวทางการแก้ไขถูกกำหนดขึ้นจากภายนอก และประชาชนมีส่วนร่วมเพียงในช่วงกลางของกระบวนการพัฒนา ทั้งนี้ได้ให้ความเห็นไว้ว่า การดำเนินการในรูปนี้ อาจมีผลดีต่อการพัฒนาชนบทหรือไม่ก็ได้ คืออาจนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างรวดเร็ว โดยอาจสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนก็ได้ แต่ข้อจำกัดคือ ประชาชนไม่ได้มีโอกาสพัฒนาความสามารถในการเข้ามามีส่วนร่วมของตนให้ครบวงจร

5. ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขามิบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการเรื่องต่างๆในชุมชน เนื่องจากผู้นำชุมชนเป็นบุคคลที่สมาชิกในชุมชนทุกคนให้การยอมรับ แม้ว่าจะเป็นผู้นำในระบบปกครอง คือเป็นผู้ใหญ่บ้าน แต่ในปัจจุบันก็เป็นผู้ที่มาจากการเลือกตั้งของสมาชิกชุมชน ดังนั้น ผู้ใหญ่บ้านจึงเป็นผู้ใหญ่อำนาจและเป็นทางการและไม่เป็นทางการไปในเวลาเดียวกัน

ในการจัดการวิถุชุมชนนี้ ผู้นำชุมชนมีบทบาทอย่างมากตั้งแต่การชี้แนะให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการจัดวิถุชุมชน ไปจนกระทั่งถึงการคิด วางแผนจัดการ และวางแผนทาง

การแก้ไขปัญหา บทบาทของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิญญูชุมชนนี้ ตรงกับความหมายของความเป็นผู้นำชุมชน (Leadership) ที่ ประยูทธ สุวรรณโกตา (2522 : 33) กล่าวว่า หมายถึงบุคคลที่ช่วยให้ชุมชนมีการตกลงกัน และพยายามหาทางให้ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ และเป็นผู้มีอิทธิพลสามารถชักจูงคนในชุมชนได้ ส่วนบทบาทในการชี้นำชุมชนก็สอดคล้องกับที่ ธีรพร พงษ์โสภณ (2539) ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ ในการชี้นำและปลุกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น พบว่า ผู้ที่จะมีบทบาทในลักษณะเช่นนี้ ต้องเป็นผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่ความเชื่อถือและเชื่อฟังในที่สุด

6. ในชุมชนที่มีการรวมตัวกันเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง การดำเนินการใดๆเพื่อส่วนรวมสามารถกระทำได้ง่ายกว่า และผู้นำชุมชนที่ทำงานเพื่อส่วนรวม จะเป็นผู้ที่มีแนวคิดและวิสัยทัศน์ในการแก้ปัญหาได้ดี เช่น ชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง ที่มีการรวมตัวกันหลายหมู่บ้านเป็นเครือข่ายชุมชนเพื่อจัดทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน ซึ่งทำให้ชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงเป็นชุมชนที่พร้อมจะดำเนินกิจกรรมต่างๆเพื่อส่วนรวมด้วยกันได้เป็นอย่างดี ถือเป็นชุมชนที่เข้มแข็งชุมชนหนึ่งทีเดียว

7. ความต่างเผ่าพันธุ์กันไม่มีผลต่อแนวคิดการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิญญูชุมชน แนวคิดที่ต่างกันของผู้นำชุมชนเป็นความแตกต่างระหว่างบุคคลที่ไม่เกี่ยวกับเรื่องเผ่าพันธุ์ แต่จะเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ในการทำงานเพื่อส่วนรวม เกี่ยวข้องกับการติดต่อกับสังคมภายนอก ที่ทำให้ผู้นำชุมชนแต่ละคนมีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน และเป็นที่น่ายินดีว่า ชุมชนชาวไทยภูเขาในปัจจุบันมีการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมต่างๆมากมาย ประสบการณ์เหล่านี้ยังช่วยให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปในแนวทางที่เหมาะสม

นอกจากนี้ ยังพบอีกว่า ความแตกต่างของชนเผ่าไม่ส่งผลต่อแนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการวิญญูชุมชน แต่เป็นเพราะความเจริญของชุมชนอันเกิดจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ รวมทั้งการขยายตัวของวัฒนธรรมชุมชนเมืองที่เข้าสู่ชุมชนชาวไทยภูเขา ที่ทำให้ทัศนคติของชุมชนแตกต่างกัน ความเป็นชุมชนเมืองที่คืบคลานเข้าสู่ชนเผ่าแล้ว ทำให้แนวคิดและรูปแบบการดำเนินชีวิตมีลักษณะตัวใครตัวมันมากขึ้น ในขณะที่จิตสำนึกต่อส่วนรวมลดลง

8. เนื่องจากหลักการของวิญญูชุมชนต้องเกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชน จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ชุมชนชาวไทยภูเขาบางเผ่า ไม่กระตือรือร้นที่จะหาแนวทางแก้ปัญหาการจัดการวิญญูชุมชน ทั้งนี้เพราะชุมชนยังไม่เกิดความต้องการอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม ต้องถือว่า ความสนใจในการจัดการวิद्यุชุมชนของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขานั้น เป็นความสนใจของผู้นำชุมชนเอง ไม่ใช่การยึดเยียดจากส่วนราชการให้เข้ามาจัดการวิद्यุชุมชน ผู้นำชุมชนสามารถคิดวางแผนในการจัดการวิद्यุชุมชนได้โดยอิสระ เพียงแต่ผู้นำชุมชนส่วนมากไม่สามารถจัดการกับปัญหาการจัดสรรงบประมาณมาดำเนินการได้ จึงทำให้ปัญหาการจัดการวิद्यุชุมชนแตกต่างจากโครงการพัฒนาต่างๆ

9. จากการวิจัย พบว่า แนวทางการจัดการวิद्यุชุมชนที่เหมาะสมสำหรับชุมชนชาวไทยภูเขาในจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น อาจดำเนินการได้เพียงในขั้นตอนแรกของหลักการของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงสื่อได้ง่ายขึ้น เท่านั้น ส่วนการเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารสถานีวิद्यุ และการจัดตั้งสถานีวิद्यุกระจายเสียงของชุมชนนั้น น่าจะยังไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากชุมชนชาวไทยภูเขามีสถานะยากจน และไม่มีศักยภาพเพียงพอ โดยเฉพาะเรื่องการจัดการวิद्यุชุมชนนี้ถือว่าเป็นเรื่องที่อยู่ไกลจากวิถีชีวิตประจำวันอย่างมาก คาดว่า คงต้องใช้เวลาในการพัฒนาอีกหลายสิบปี

เมื่อศึกษาข้อมูลจากการวิจัยโดยรวมแล้ว จึงยังไม่เห็นโอกาสที่จะเกิดการจัดการวิद्यุชุมชนเต็มรูปแบบตามหลักการสากลสำหรับชุมชนชาวไทยภูเขา องค์การยูเนสโกเองก็ยอมรับว่า การจัดการด้วยตนเองจะต้องกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป และอาจต้องเริ่มต้นจากการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือองค์กรภาครัฐ

เกี่ยวกับการจัดการวิद्यุชุมชนโดยการสนับสนุนจากภาครัฐนี้ จุมพล รอดคำดี (2542) อธิบายว่า ในบางประเทศ การเริ่มต้นการจัดการวิद्यุชุมชนมาจากหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ริเริ่ม ภายใต้กรอบการเป็นพี่เลี้ยงให้กับประชาชน หรือให้ความช่วยเหลือในระยะเริ่มต้น และมีระยะเวลาที่แน่นอนสำหรับการถอนตัวออก เพื่อให้ประชาชนได้เข้ามาดำเนินการเองตามหลักการ "เพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน" ได้อย่างเต็มที่

ดังนั้น ในเบื้องต้นของการจัดการวิद्यุชุมชนของผู้นำชุมชนชุมชนชาวไทยภูเขาที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนนี้ ก็อาจจะเริ่มจากการสนับสนุนของส่วนราชการ โดยส่วนราชการที่กำกับดูแลด้านสื่อวิทยุกระจายเสียง จัดสรรเวลาให้ชุมชนชาวไทยภูเขาจัดรายการวิद्यุชุมชน และให้การสนับสนุนด้านอุปกรณ์และเจ้าหน้าที่เทคนิค ส่วนด้านรายการ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ ทั้ง หัวหน้าส่วนราชการและผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง อาจเป็นเพราะการจัดการวิทยุชุมชนเป็นเรื่องใหม่สำหรับสังคมไทย จึงควรมีการเผยแพร่เรื่องนี้ให้กว้างขวางและจริงจัง เนื่องจากวิทยุชุมชนจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาประเทศในอนาคต

โดยจัดสัมมนาให้ความรู้เกี่ยวกับสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญมาตรา 40 และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งหลักการของวิทยุชุมชน เพื่อให้ส่วนราชการในจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและชัดเจน และเป็นการปรับแนวคิดของส่วนราชการให้เข้าใจถึงหลักการของการจัดการวิทยุชุมชนที่แท้จริง ยอมรับในบทบาทของชุมชนที่จะเพิ่มมากกว่าเดิม พร้อมทั้งจะเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

2. แม้ว่าวิทยุชุมชนจะมีหลักการสำคัญ คือ ประชาชนเป็นศูนย์กลางของความคิดและเริ่มต้น มิใช่การคิดหรือการเริ่มต้นจากหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนผู้หนึ่งผู้ใด แต่ก็มีข้อมูลที่ปรากฏชัดว่า ในระยะแรกควรมีหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ริเริ่มและเป็นพี่เลี้ยง ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการมอบหมายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและมีความเหมาะสมให้เข้ามาจัดการวิทยุชุมชนอย่างจริงจัง ในลักษณะที่เน้นการเตรียมชุมชนให้มีความพร้อมที่จะเข้ามาจัดการได้ด้วยตนเอง โดยเริ่มจากการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชน การฝึกอบรมต่างๆ ให้กับชุมชนชาวไทยภูเขาที่สนใจ

3. จากการวิจัย พบว่า ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขามิบทบาทอย่างสูงต่อการจัดการวิทยุชุมชน และให้ความสนใจอย่างมากที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่น่าชื่นชม และควรให้การสนับสนุน จังหวัดแม่ฮ่องสอนจึงควรฉวยโอกาสนี้ สานต่อความตื่นตัวและสนใจการจัดการวิทยุชุมชนนี้ให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม โดยให้สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดแม่ฮ่องสอนจัดสรรเวลาออกอากาศให้กับชุมชนชาวไทยภูเขาทุกคนเผ่า จัดรายการวิทยุชุมชนสำหรับชนเผ่าของตนขึ้น โดยกำหนดเป็นรายการวิทยุชุมชนของชาวไทยภูเขา ดำเนินการโดยชุมชนชาวไทยภูเขา เพื่อชุมชนชาวไทยภูเขา เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมอีกวิธีหนึ่ง เมื่อความชัดเจนในการจัดการวิทยุชุมชนปรากฏขึ้น ก็จะได้สามารถดำเนินการได้ในทันที

โดยรูปแบบรายการวิทยุชุมชนสำหรับชุมชนชาวไทยภูเขานั้น ควรเป็นรายการที่น่าสนใจในภาษาของชนเผ่าแต่ละเผ่า และมีแปลภาษาไทยตามไปด้วย เพื่อให้จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สามารถตรวจสอบได้ว่า เนื้อหารายการเป็นอย่างไร มีการนำเสนอในเรื่องใด เนื่องจาก จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดชายแดน ปัญหาความมั่นคงยังถือเป็นปัญหาสำคัญในอันดับต้นๆ นอกจากนี้ ยังช่วยให้ผู้ฟังที่เป็นชาวไทยภูเขาแต่ละเผ่าได้ฟังและฝึกภาษาไทยไปพร้อมๆกัน

ส่วนเนื้อหาการวิทยุชุมชนสำหรับชุมชนชาวไทยภูเขานั้น ควรแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนข่าว ที่สามารถนำเสนอได้ทั้งข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนในฐานะประชาชนไทย และข่าวท้องถิ่น รวมทั้งข่าวบริการและข่าวประชาสัมพันธ์ต่างๆ ส่วนที่ 2 เป็นการนำเสนอข้อมูลของชุมชนไปสู่สาธารณะทั่วไป เป็นการเผยแพร่ข้อมูลของชุมชนให้คนภายนอกชุมชนได้รู้ และเกิดความเข้าใจที่ดีขึ้น เป็นการสร้างความสามัคคีของคนในชาติ เนื่องจาก ชุมชนชาวไทยภูเขา มักถูกมองจากคนทั่วไปว่า เป็นชนกลุ่มน้อย ที่แตกต่างจากคนพื้นราบ ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง

4. นอกจากการเปิดโอกาสให้ชุมชนชาวไทยภูเขาได้จัดรายการวิทยุชุมชน เพื่อเป็นการเตรียมชุมชนแล้ว จังหวัดแม่ฮ่องสอนควรสนับสนุนการสร้างองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง โดยใช้องค์กรชุมชนชาวไทยภูเขาที่มีการรวมตัวกันอยู่แล้ว เป็นเครื่องมือและเป็นตัวอย่างสำหรับองค์กรชุมชนอื่นๆ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาข้อมูลจากผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีปัญหาค่อนข้างมากในเรื่องของการเดินทาง การคมนาคม เนื่องจากแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่เต็มไปด้วยเทือกเขาสูงสลับซับซ้อนกัน ผู้วิจัยจึงคิดว่า น่าจะได้มีการศึกษาจากชุมชนชาวไทยภูเขาในพื้นที่อื่นๆ ที่ไม่ทุรกันดารมากนัก เพื่อเปรียบเทียบข้อมูลกัน ว่าจะมีความแตกต่างกันบ้างหรือไม่ ศึกษาดูว่าปัจจัยภายนอก เช่น เส้นทางคมนาคมที่สะดวกขึ้น ระบบสาธารณูปโภคในชุมชน ภาวะเศรษฐกิจของชุมชน ฯลฯ จะมีผลอย่างไรต่อแนวคิดของผู้นำชุมชนในการจัดการวิถุชุมชน

2. ควรจะทำการศึกษาในรูปแบบของการทดลองจัดวิถุชุมชนของชนเผ่า เพื่อให้ทราบถึงขั้นตอนการปฏิบัติจริง ปัญหา และอุปสรรค รวมทั้งประโยชน์ที่ชุมชนชาวไทยภูเขาจะได้รับจากการจัดและพึงรายการวิถุชุมชนที่ดำเนินการโดยชนเผ่าเองอย่างแท้จริง

3. เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงการจัดการวิถุชุมชนซึ่งจะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้น จึงควรมีการประเมินผล เมื่อการจัดการวิถุชุมชนได้ดำเนินการอย่างจริงจังแล้ว เพื่อให้ทราบว่าชุมชนชาวไทยภูเขามีการจัดการวิถุชุมชนอย่างไรบ้าง

4. ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการจัดการวิถุชุมชนของชุมชนชาวไทยพื้นราบทั่วไปกับการจัดการวิถุชุมชนโดยชุมชนชาวไทยภูเขา ว่ามีความเหมือนหรือต่างกันใกรณีใดบ้าง